

Η γνωσιολογική διάσταση της Ησυχαστικής έριδας (Βασίλειος Κωνσταντούδης, Δρ Φυσικής, Ερευνητής “Δημόκριτου”)

/ [Πεμπτούσία](#)

[Προηγούμενη δημοσίευση: <http://bitly.com/1JZYTa1>]

Το βασικό θέμα της αντιπαράθεσης του Βαρλαάμ και του Παλαμά αφορά στο κεντρικό ερώτημα του μεσαιωνικού και όχι μόνο ανθρώπου που είναι το πώς μπορεί ο άνθρωπος να προσεγγίσει και να γνωρίσει τον Θεό. Ο Βαρλαάμ ξεκινάει από την διαπίστωση ότι ο Θεός είναι εντελώς απρόσιτος και αμέθεκτος από την ανθρώπινη εμπειρία [Shiro1959, Romanides1960]. Συνεπώς μπορεί να προσεγγιστεί μόνο δια μέσου των κτισμάτων του και των Αγίων Γραφών. Πώς μπορεί όμως ο νους να ανυψωθεί στην γνώση του Θεού από τα κτίσματα και τις γραφές;

Η απάντηση του Βαρλαάμ είναι με «την διά λόγων και συλλογισμών ευρισκομένην γνώσιν» σε αυτά. Στα έργα του κάνει εκτεταμένη χρήση της διαλεκτικής λογικής αποδεικνύοντας τη συγγένεια του με τους Λατίνους σχολαστικούς της εποχής του. Η γνώση του Θεού θεωρείται σε αυτόν ως νόηση και για την απόκτησή της είναι

απαραίτητη η ανάπτυξη των λογιστικών και αναλυτικών δυνατοτήτων του νου. Γι' αυτό θεωρεί την αρχαία ελληνική φιλοσοφία δώρο της χάριτος του Θεού, της οποίας η μελέτη είναι αναγκαία για την παίδευση του νου και την κατ'αναλογία γνώση του Θεού. Για τον Βαρλαάμ η τελείωση του ανθρώπου δεν εξαρτάται από την άσκηση και την απόκτηση των αρετών, όσο από τη διανοητική γνώση και την ικανότητα του ορθώς συλλογίζεσθαι που απαλλάσσει τον νου από την πλάνη και την άγνοια. Οι αισθήσεις και το σώμα δεν έχουν θέση στην πορεία θεογνωσίας που προτείνει ο Βαρλαάμ.

Μάλιστα, ενεργοποιώντας τις πλατωνικές επιρροές του, τα θεωρεί εμπόδια στην γνώση και κατανοεί την κατάσταση απαθείας και τελειότητας του ανθρώπου ως την «καθ'έξιν» νέκρωσιν του παθητικού μέρους της ψυχής το οποίο σύμφωνα με την πλατωνική ανθρωπολογία σχετίζεται με το σώμα και τις αισθήσεις του.

Ριζικά διαφορετική είναι η προσέγγιση του Παλαμά στο θέμα της θεογνωσίας. Αρχικά εισάγει και τεκμηριώνει με αναφορές στην Αγία Γραφή και τους προηγούμενους Πατέρες τη διάκριση μεταξύ Θείας Ουσίας και Ακτίστων Ενεργειών στον Θεό και υποστηρίζει ότι ενώ η Ουσία παραμένει απρόσιτη και αμέθεκτη οι άκτιστες ενέργειες μπορούν να γίνουν μεθεκτές από τον άνθρωπο [Romanides 1960, Μαντζαρίδης 1983]. Τονίζει ότι αυτή η μέθεξη δεν αφορά μόνο τον νου του ανθρώπου αλλά τον συνολικό άνθρωπο ως ψυχοσωματική ενότητα. Κατά συνέπεια, σε αυτή την πορεία του ανθρώπου για υπαρξιακή γνώση του Θεού συμμετέχει τόσο το σώμα όσο και η ψυχή του. Και τα δύο είναι απαραίτητο να απαλλαγούν από τα εμπόδια που τα κρατούν δέσμια των παθών και δεν τα αφήνουν να προχωρήσουν στη γνώση του Θεού.

Κατά τον Παλαμά η άσκηση του σώματος και των αισθήσεων στα πλαίσια της δοκιμασμένης εκκλησιαστικής παράδοσης και η συνεπαγόμενη μεταμόρφωσή τους αποτελεί μία από τις βασικές προϋποθέσεις για τη μέθεξη των ενεργειών του Θεού. Είναι πολύ ενδεικτική η διαφοροποίηση των δύο ανδρών στην αξιολόγηση της συμμετοχής του σώματος και των αισθήσεων στη γνωστική πορεία του ανθρώπου. Γράφει χαρακτηριστικά ο Παλαμάς απευθυνόμενος στον Βαρλαάμ για τον ρόλο του παθητικού μέρους της ψυχής, που στην ορολογία της εποχής αντιστοιχεί στην αίσθηση του σώματος και των λειτουργιών του που έχουμε : «Αλλά ημείς ού τουτ' είναι απάθειαν εδιδάχθημεν, ω φιλόσοφε, την του παθητικού νέκρωσιν, αλλά την από των χειρόνων επί τα κρείττω μετάθεσιν αυτού και την επί τα Θεία καθ'έξιν ενέργειαν, ολικώς απεστραμμένου τα πονηρά και επεστραμμένου προς τα καλά και ούτος ημίν απαθής, ο τας πονηράς έξεις αποκτησάμενος και εν τοις αγαθοίς πλουτίσας» [Γρηγ. Παλαμάς 1962-1982]. Η παίδευση του νου στις λογιστικές και αναλυτικές μεθόδους της φιλοσοφίας δεν απορρίπτεται από τον

Παλαμά αλλά της δίνεται δευτερεύουσα και μόνο βοηθητική σημασία στην πορεία προς τη γνώση του Θεού. Όταν δε αυτή αυτονομείται και υπερτονίζεται τότε τη θεωρεί επικίνδυνη αφού δημιουργεί μία φανταστική και όχι υπαρξιακή γνώση του Θεού.

Συνοψίζοντας, ας επαναλάβουμε ότι ένα από τα βασικά σημεία της αντιπαράθεσης του Βαρλαάμ με τον Γρηγόριο Παλαμά στην πρώτη περίοδο της ησυχαστικής έριδας ήταν η συμμετοχή των αισθήσεων και του σώματος στην πορεία του ανθρώπου προς τη θεογνωσία. Κατά τον Βαρλαάμ η αλήθεια του Θεού γνωρίζεται με τον νου του ανθρώπου όταν αυτός εξέλθει από τα δεσμά του σώματος και εξασκηθεί στο να συλλογίζεται ορθώς με τη βοήθεια των φιλοσοφικών μεθόδων. Οι αισθήσεις δεν έχουν κανέναν ενεργό ρόλο σε αυτή την πορεία και πρέπει να νεκρωθούν και να αγνοηθούν. Αντίθετα, κατά τον Παλαμά η αλήθεια του Θεού προσεγγίζεται με όλη την ύπαρξη του ανθρώπου και επομένως είναι αποφασιστικής σημασίας η συμμετοχή των αισθήσεων διαμέσου της εξάσκησης και της κατάλληλης αλλοίωσής τους.

[Συνεχίζεται]